

recenzije – *recensiones*

Johann Baptist METZ, *Memoria Passions. Ein provozierendes Gedächtnis in pluralistischer Gesellschaft*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2006., 274 str.

Najnovija knjiga njemačkoga teologa Johanna Baptista Metza, *Memoria Passions. Gedächtnis in pluralistischer Gesellschaft*, predstavlja svojevrsni sažetak njegove cjelokupne teologije, poznate kao »nova politička teologija« ili kao »memoria passionis«. Knjiga je zapravo zbornik Metzovih već objavljenih članaka, koje je za knjigu posebno preuredio i preoblikovao njegov učenik Johann Reikerstorfer, profesor fundamentalne teologije u Beču. Knjiga je podijeljena u dva dijela s osamnaest paragrafa. Budući da se gotovo ista problematika provlači u oba dijela knjige, nećemo je predstavljati po dijelovima i paragrafima, već ćemo ukratko protumačiti njezine osnovne teološke pojmove, koji će nam dati uvid u središnje misli cijele knjige. Riječ je o sljedećim pojmovima: »mistika patnje zbog Boga«, »teologija vriska«, »teodicejsko osjetljiva teologija«, »svijest o nedostatnosti«, »mistika otvorenih očiju«, »anamnetski duh«, »apokaliptička kristologija«, »oročeno vrijeme«, »vrijeme s finalom«.

Johann Baptist Metz započinje s tezom da klasična i moderna teodiceja olako razrješavaju pitanje čovjekove patnje. Tako klasična teodiceja na tragu sv. Augu-

stina reducira cjelokupnu čovjekovu patnju na grješnost, a moderna teodiceja na tragu Hansa Ursa von Balthasara ublažava i ukida patnju u Božjoj patnji. Sličnu opasnost zaborava patnje Metz uvida također i u današnjemu postmodernom interesu za religijom: religija tu služi za estetsko uljepšavanje vlastite egzistencije, kao političko opravdanje određenoga postojećeg društva, kao bijeg od stvarnosti. Metz dolazi do zaključka da danas vlada mentalitet »religija da – Bog ne«. Taj mentalitet samo potvrđuje krizu Boga, koja je sada samo »religijski obojena kriza Boga« (70). Dakle, u sva tri slučaja patnja prestaje biti problem, u sva tri slučaja dobiven je jasan odgovor na pitanje patnje, jednom riječju, čovjeku patniku okrenuta su leđa. Stoga Metz predlaže teologiju koja se neće pomiriti s patnjom, teologiju koja se neće prvenstveno baviti Božjim odgovorima, nego čovjekovim uznemirujućim pitanjima Bogu. Riječ je o teologiji koja pati zbog Boga, a ne o teologiji koja prestaje patiti s govorom o Božjoj patnji: »Jezik te Božje mistike nije prvenstveno utješan odgovor na iskustvo patnje, nego prije svega strastveno povratno pitanje patnje, povratno pitanje Bogu, puno napetoga iščekivanja« (24). Tako kršćanska teologija, nadahnuta iskustvom užasa u Auschwitzu (35–43), mora biti prvenstveno »teodicejski osjetljiva teologija« ili teologija kao »memoria passionis«. Ona se treba neprestano spominjati čovjekovih patnji pred Bogom, zbog njih vriskati, tužiti se pred Bogom. Treba biti »mistika otvore-

nih očiju« spram patničkoga čovjeka. Stoga prvotna nakana takve teologije nije umirivati, nego uznemirivati, ukazivati na ono što nedostaje (»svijest o nedostatnosti«). Pogled teologije treba ponajprije biti uperen prema patnji, a ne prema grijehu drugoga (163–165). U tome smislu i molitva treba biti molitva nedostatnosti, molitva pred odsutnim Bogom, molitva vriska u »ozračju Velike subote«, a ne molitva jeftine mitске utjehe, umirujućega intimnog odnosa ja–ti (88. 93–101). Metz sažima novo viđenje Crkve i teologije u slici »katoličkoga slona« (188–193): kao što je slon golem i posjeduje veliku memoriju, kao što je slon debelokožac, onaj koji ometa, te je osjetljiv, tako je Katolička crkva globalna u vremenu partikularizama, ima veliku memoriju patnje u mentalitetu zaborava patnje, debelokožac je i čimbenik smetnje–prekida u vremenu konformizma i liberalizma, i na koncu, osjetljiva je za patnju drugoga: »Crkva supatnje kao životni izričaj njezine strastvenosti za Boga« (192). No, opasnost zaborava patnje nije prisutna samo u teologiji, u Crkvi ili u modernim religioznim strujanjima, nego i u modernome društvu. Moderni se čovjek, prema Metzu, u današnjoj tehničkoj civilizaciji shvaća kao sam svoj eksperiment, kao čovjek bez spomena, u kojemu vlada samo instrumentalni um (79–84). Stoga je za Metza od velike važnosti razvijati kulturu »anamneze«, »anamnetske racionalnosti«, koja je židovsko–kršćanski doprinos zapadno–europskoj civilizaciji i cijelomu čovječanstvu (64–66; 215–220; 238–245). Nadalje, njemački teolog tumači moderno shvaćanje vremena kao »vrijeme bez finala« (F. Nietzsche). To je vrijeme kao vječno ponavljanje istoga, vrijeme bez kraja i finala, a to znači vrijeme, u kojemu je pitanje o patnji postalo besmisleno. Stoga se kršćanska teologija, nadahnutu biblijskom apokaliptikom, suprotstavlja takvom shvaćanju vremena biblij-

skim »oročenim vremenom«, »vremenom s finalom«, dakle Božjim vremenom, koje prosuđuje patnju, koje se ne pomiruje s patnjom (123–158). Usto, »memoria passionis« može biti relevantna za ekumenski i interreligiozni dijalog, za koji će osnovni kriterij biti patnja nedužnih: učiti se gledati ne samo svoju patnju, već i patnju drugoga (174–179). Iz svega toga proizlazi politička nakana Metzove teologije »memoria passionis«. Crkva i teologija sada su okrenute svijetu, teodicejski osjetljive za patnju, oslobođene od umirujuće malograđanštine i privatnosti, od samozadovoljnoga povlačenja u sakristiju: »Utoliko ta politička teologija nije ništa drugo doli teologija kao pokušaj kršćanskoga govora o Bogu s licem prema svijetu, prema svijetu u ovomu vremenu« (257).

Sve u svemu, ova knjiga pruža izvrstan uvid u cjelokupnu Metzovu teološku misao. Pisana je vrlo jednostavnim i čitljivim stilom, tako da je lako razumljiva ne samo teološkim stručnjacima, nego i svima onima koji se zanimaju za teologiju. Kao i ostale knjige Johanna Baptistu Metza, tako i ova potvrđuje aktualnost i važnost Metzove nove političke teologije ili teologije »memoria passionis«. Parafrazirajući riječi Georgea Steinera, koji moderno doba naziva »aspirin–agnosticizmom«, mogli bismo reći da Metzova teologija »memoria passionis« ne dopušta teologiji da se pretvori u »aspirin–teologiju«, u teologiju zadovoljnu unutar svojih zidina, teologiju »maloga stada« ili u teologiju zatvorenih očiju. U tome smislu Metzovu bi se teologiju moglo nazvati »teologijom sa žalcem u tijelu«. Sa žalcem (patnjom) u tijelu ona svjesno želi biti kršćanski provocirajući žalac u tijelu Crkve, teologije i društva, koji su u trajnoj napasti za uzimanjem raznih teoloških i političkih aspirina nasuprot patničkome licu drugoga. Johann Baptist Metz na taj način pokazuje kako kršćanska vjera i danas

može i treba biti aktualna i značajna u pluralističkome društvu.

No, ovdje moramo izreći i nekoliko kritičkih primjedbi s obzirom na samu knjigu i općenito na neke problematične aspekte Metzove nove političke teologije. Glede stila uočava se pretjerano ponavljanje istih tema, a razlog tomu jest činjenica što je knjiga nastala kao zbornik njegovih već objavljenih članaka. Oni su doduše prepravljani, ali možda je trebalo neke dijelove članaka ili same članke ispustiti da ne dolazi do nepotrebnoga ponavljanja. Što se tiče same teologije »memoria passionis«, teško je prihvatiti Metzovu tezu da se kršćanska vjera iscrpljuje jedino u spomenu patnje. Kršćanska vjera dakako obuhvaća i »memoria passionis«, ali ona je isto tako i »memoria gloriae«: spomen Kristove slave te time spomen pozitivne mogućnosti čovjeka, koji je u zajedništvu s trojedinim Bogom. Metzova je teologija zapravo odveć negativna i subverzivna teologija, koja ne uspijeva misliti pozitivnost, ljepotu i radost stvorenja, a kamoli bliskost i prisutnost Boga u čovjekovu životu. Dobiva se dojam kao da je Bog bez odnosa s čovjekom, a čovjeku kao da je zabranjeno stupiti u odnos s Bogom, osim dakako da mu postavlja pitanja. Stoga se nužno nameće pitanje koliko vjernik može živjeti s takvom teologijom, koliko je ona utješna za patnika, od kojega se zahtijeva da pati zbog Boga, da napusti svaku iluziju Božje prisutnosti u njegovoj patnji. Teško je također slijediti Metzovo shvaćanje molitve kao isključivo molitve protesta protiv patnje, jer molitva nije samo »vrisak«, izričaj negativnosti, nedostatnosti ovoga svijeta, nego i »klicaj«, izričaj božanske pozitivnosti, punine (»svijest o punini«), utješne prisutnosti Boga, koja omogućuje realno sučeljavanje s patnjom, ali i iskustvo istinskoga zajedništva Boga i čovjeka, iz kojega proizlazi stvarnost novoga zajedništva

među ljudima. Isto tako, upitan je Metzov prijedlog da »memoria passionis« bude jedini način ekumenskoga i interreligioznoga dijaloga, budući da dijalog zahtijeva pozitivnost, a ne samo »negativnu dijalektiku«. Sve u svemu, Metzov Bog je odsutni i daleki Bog, Bog nade i iščekivanja, a ne bliski Bog Isusa Krista u Duhu Svetomu. Time se samo potvrđuje osnovni nedostatak njegove cjelokupne teologije: odsustvo kristologije, pneumatologije i trinitarne teologije, koje su za njemačkoga teologa previše helenizirane (pozitivne!), tako da, osim kritike, njima ne posvećuje gotovo ni jednu stranicu. No, unatoč ovim kritičkim primjedbama, nova politička teologija »memoria passionis« Johanna Baptista Metza ostaje izazov i nadahnuće teologiji, Crkvi i društvu.

Ivica Raguž

Josip BALOBAN, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, Glas Koncila, Zagreb, 2004.

Na crti dugogodišnjeg teološko-pastoralnog promišljanja pastoralne situacije i prakse u Crkvi u Hrvatskoj autor dolazi s još jednim radom. On je renomirani pastoralni teolog i profesor, ranije dekan Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i voditelj znanstveno-istraživačkih projekata na hrvatskoj i europskoj razini. Već sam naslov ukazuje da pogađa krucijalno pitanje današnjeg djelovanja Crkve, što pokazuju i radovi koji su uključeni u ovo izdanje, koje broji osam poglavlja: *Pokoncilski pastoralno-teološki pomaci, Pogled na današnju crkvenu praksu, pastoralne strukture i modele, Određeni aspekti crkvenosti, Crkvenost župne zajednice, Bitne vrednote za uspješan brak u Hr-*